

Սույն գիրքը թվայնացվել է Գրքասեր ՀԿ-ում՝ հայերենով գրականության պահպանման, հանրայնացման և ժամանակակից թվային միջավայրում հասանելի դարձնելու նպատակով:

Կազմակերպության նախաձեռնությունը միտված է հայերեն գրքերի և տեքստերի տարածմանը, ընթերցանության խթանմանը և մշակութային ոչ նյութական ժառանգության պահպանությանը՝ ապահովելով դրանց հասանելիությունը հնարավորինս լայն շրջանակների համար:

Մենք հավատում ենք, որ թվայնացումը ոչ միայն պահպանման միջոց է, այլև գիտելիքի, գրականության և մշակույթի շարունակական փոխանցման կարևոր ուղի:

Գրքասեր ՀԿ-ն գրքերը ձայնագրում և թվայնացնում է բացառապես Ձեր նվիրատվությունների շնորհիվ: Կազմակերպությանը կարող եք օժանդակել հետևյալ հղումով՝

<https://grqaser.org/hy/donate>

Ստուգված

Հայ գրականություն, Պատմվածք, Արձակ
13+

Վահան Թորոպենց «Հո՛, հո՛, հո՛...»

Ա

Իսոն մեծ վարպետ էր, մկրատը որ բռներ, կարող էր խոսք հասկցնել: Բայց գեշ բնավորություն մ'ուներ, կը խմեր և շատ կը խմեր:

— Զոռ Իսոն մեծ վարպետ է, անոր նմանը Սթամպուլի մեջ ալ չիկա,— կ'ըսեին բոլոր խարբերողիները:

Բայց դերձակ Իսոն քոռ չէր: Բժիշկին համար անոր աչքերուն մեջ բնավ տկարություն չիկար: Զոռ մակդիրն անոր անունին կպած էր երկար տարիներէ ի վեր, որովհետև օդին ազդեցության տակ՝ երբեք աչքերը շիտակ չէին նայեր: Օդին այնքան երկարեցավ և իր ավերիչ դերը կատարեց, որ Իսոյի աչքերը ծռեցան, քիթը-բերանը խառնվեցան իրարու:

Այս անունը այնքան հարազատ դարձավ Իսրայելի համար և այնքան շրջագայության ելավ, որ ինքն ալ վարժվեցավ:

Երբ աշկերտը տեղ մը դրկեր գործով՝ կը պատվիրեր անոր.

— Գնա, ըստ որ Զոռ Իսոն այսպես կըսէ:

Իսոն այնքան մոլին էր ոգելից ըմպելիի, որ չափը կիսատ կթողուր, ունալ մը կը քաշեր, թևովը բերանը կը սրբեր ու ապա կը շարունակեր չափը առնելը:

Հանելուկ էր դարձեր շատերուն համար՝ թե Իսոն ի՞նչպես կրնար իր դողդոջուն ձեռքերով թելը ասեղին ծակեն անցնել:

— Եթե ուզե ինքն ալ կրնա ասեղին ծակեն անցնիլ, — կ'ըսեին աշկերտները:

Բայց առհասարակ հանելուկ մը չէր, որ գինով մարդը իր վարպետության նրբությունները չէր կորսնցներ: Իսրայելի ձևած ԲԱՆԹԱԼՈՆ-ին վրա ոչ մեկ խոսք կարելի չէր կտրել:

Անիկա վարպետ էր:

Բ

Դերձակ Իսրայելի կյանքը անտանելի էր խանութ դուրս, իր իսկ տանը մեջ: Տղան ու աղջիկը արդեն *ժմեք* էին, իրենց մորը հետ ԵԱՐ էին, ամեն կիրակի ժողովարան կերթային աստուծո խոսքը լսելու և ամեն իրիկուն ալ եղբայրական ժողովի կը հրավիրվեին:

Անհամ ու անտանելի էր աստուծո խոսքով սնանող տան անդամներուն միջև ապրիլ՝ Իսոյի համար:

Օղիի շիշը կառներ, տուն կուգար միայն հանդիպելու համար իր կնոջ և զավակներուն արհամարհանքին ու գարշանքին:

Կինը ու զավակները կը խրատեին, ամեն օր միևնույն անտանելի առակներով և Սաղմոսի մեջբերումներով, ժողովարան հաճախել ու մասնակից ըլլալ Քրիստոսի խաղաղության:

— Ես իմ խաղաղությունս գտեր եմ,— կը պատասխաներ Իսոն իր հարազատներուն,— ես իմ ճամբան կերթամ, դուք ալ՝ ձերը, ի՞նչ կուզեք ինձմե,— և զավաթը կը տաներ բերանը, կո՛ւո՛ւմթ՝ կը քաշեր, երեսները կը թթվեցներ և աչքերուն մեկը մեկ պատին, մյուսն ալ մյուս պատին հառած՝ կը կենար:

Իսոն լավ գիտեր, որ իր հարազատները, ըստ քրիստոնեության, բռնի ուժի պիտի չդիմեին, բայց շատ անգամներ պատահեցավ, որ մեծ տղան մոռցավ ամեն բան և հարձակեցավ իր գինով հոր վրա՝ ծեծելու, բայց մայրը և քույրը դեմը ելան, տարին ուրիշ սենյակ մը, բացին ավետարանը, կարդացին, խաղաղեցուցին, և այդպես խնդիրը վերջացավ:

Իսոն ուրիշ զենք մըն ալ ուներ, կրնար տանը տնտեսականին սպառնալ: Քրիստոսի աշակերտները ամեն բանի հետ կրնային հաշտվիլ, բայց այդ մեկը շատ ծանր կուգար իրենց:

— Եթե ստիպված ըլլամ աշխատիլ,— կըսեր մեծ տղան, — ես կը գրկվիմ Քրիստոսի ծառայելու իմ պարտականություններես:

Այսպես կը տրամաբաներ ծույլ և անպետք երիտասարդը:

— Ես՝ իմ խանութս ու արաղս, դուք ալ ձեր ժողովարանն ու Քրիստոսը,— կը վերջացներ Իսոն:

Սակայն Յոգին Սուրբ եկավ այդ բոլոր փաստերն ու իրողությունները տակն ու վրա ընելու:

Խարբերդ հասավ Սկովտիո ծայրերեն խորհրդավոր ծերունի մը, որ իբրև միակ սեփականություն ուներ իր սև զգեստները վրան և ձեռքը Սուրբ Գիրք մը: Այս խորհրդավոր ծերունին ինքզինք կը կոչեր վերջին Առաքյալը, որ եկած էր Սուրբ Յոգի բաշխելու հավատացյալներուն:

Կիրակի մը Խարբերդի ժողովարանին մեջ ասեղ ձգելու տեղ չկար, ամեն մարդ փութացած էր այնտեղ՝ լսելու այս ճիգվիթ Սկովտիացին:

«Ես եմ աջը այս երկրին» խոսքը առնելով իբրև բնաբան, քարոզ խոսեցավ ոգևորված և հավատքով բոցավառ: Իր քարոզեն հետո ծերունին հայտարարեց խո՛ր լուրջություն, աչքերը գոցեց, թևերը տարածեց օդին մեջ և կեցավ բավական երկար: Շշուկ չկար, բոլորն ալ աչքերնին գոցեցին և տեսակ մը վախի մեջ էին: Հանկարծ ծերունին աչքերը բացավ և խոր ձայնով մը արտասանեց.

— Ով որ Սուրբ Յոգին առավ՝ թող ոտքի կանգնի:

Ճնշիչ լուրթենե և անշարժութենե մը հետո, հեռավոր մեկ անկյունեն ոտքի ելավ եղբայր Մարգարը: Բոլորն ալ երկյուղածությամբ հառեցան Մարգարին:

Մարգարը Սուրբ Յոգին իր մեջ ընդունելէ վերջ բարձրաձայն աղոթեց.

— Տե՛ր, եղբայր Ճեյքըպի միջոցով դուն եկար և բնակեցար իմ մեջս և քու Սուրբ Յոգիիդ գազյադիովը իմ սիրտս վառեցիր, Տե՛ր, կը խնդրեմ մեր մյուս բոլոր եղբայրներուն և քույրերունն ալ վառես-թափես, ամեն...

Դարձյալ լուրջություն:

Այս անգամ Ամերիկացի մըստըր ճանն ալ ոտքի ելավ, կամաց-կամաց սկսան շատանալ ոտքի ելլողները, և տասնհինգ վայրկյանե հետո ոչ ոք նստած չի մնաց:

Սուրբ Յոգին ստացվեր էր բոլոր ներկա եղողներեն:

— Զրիստոսի խաղաղությունը բոլորիդ հետ ըլլա, ամեն...

Կամաց-կամաց բոլորը մեկնեցան: Իսրայելի հարազատներն ալ հասան տուն Սուրբ Յոգիով ծանրակիր: Ճամփան ոչ մեկ խոսք չփոխանակեցին իրարու:

Հասան տուն:

— Զո՛ւյր...

— Եղբա՛յր...

— Իմ գառնուկներս...

Կարծես կը մրմնջեին, չէին խոսեր, այնքան մեղմություն, այնքան խաղաղություն կար անոնց լեզուներուն վրա:

Նստեցան, գլուխ մը ավետարան կարդացին և լուռ մրմնջացին: Կամաց-կամաց տիրություն մը տիրեց անոնց վրա:

Մեծ քույրը սկսավ դառնորեն արտասվել:

— Ինչո՞ւ կուլաս, անուշիկս,— հարց տվավ մայրը իր աղջկան:

— Մենք փրկվեցանք, բայց հայրիկը ամբարիշտներուն մեջ մնաց:

Մայրն ալ, տղան ալ խառնվեցան այդ լացին:

Մայրը առաջարկեց գլուխ մը Սուրբ Գիրք ևս կարդալ իր ամուսնու հոգիի փրկության համար: Եվ կարդացին, հետո երգեցին ու լռեցին...

Իսոն տուն վերադարձավ, ոտքերը իրար կը փաթթվեին, աչքերը ալ չէին տեսներ, լեզուն դուրս էր կախվել:

— Ճա՛շ բերեք ուտեմ,— գոռաց Իսոն:

— Ճաշ չկա, կը խնդրեմ, մի գոռար, մենք Սուրբ Հոգի առինք, ալ ճաշի մասին չենք մտածեր:

— Սուրբ Հոգի, մուրբ հոգի չեմ գիտեր, ճա՛շ բերեք, եթե ոչ այդ Սուրբ Հոգիիդ...

Իսրայելի հարազատները շիվան մը փրցուցին տանը մեջ, սկսան լալ և աղաղակել:

— Տե՛ր, մի հիշեր մեր մեղքերը:

Աղաղակները այնպես լսելի դարձան, որ դրացիները ներս եկան և Իսոն առին իրենց տունը տարին չարը խափանելու համար:

Դ

Իսոն զգված և այլևս անկարող դիմանալու տանը մեջ գոյություն ունեցող անհամություն՝ որոշեց տանեն հեռանալ:

Մեկ քանի օր իրարու ետևե խմեց, կանչեց իր կինն ու զավակները և ըսավ.

— Ահա իմ ունեցածս-չունեցածս՝ հարյուր ոսկի, երեսունը ինձ, յոթանասունը ձեզ, կեցեք բարով, ես կերթամ, իմ երեսս ալ չեք տեսներ: Ինձ Քրիստոս-մըրիստոս պետք չէ:

Իր հարազատները փորձեցին խրատել, բայց Իսոն անմիջապես խոսքերնին կտրեց.

— Մինչև բերանս եկեր հասեր է ձեր խրատը, պետք չկա:

Իսոն երկրորդ օրը ճամբա ինկավ դեպի Ամերիկա:

— Ամերիկայեն ալ ձեռքես եկածին չափով ձեզի դրամ կղրկեմ, անհոգ ըլլաք, — հայտարարեց անիկա:

Մեծ աղջիկը ոսկեզօծ Ս. Գիրք մը տվաւ հորը իբրև նվեր և ըսաւ.

— Եթէ նեղութիւն ունենաս, ասոր դիմե, և քու նեղութիւնդ պիտի թերեւնա:

Բայց հայրը ձեռքով ետ հրեց և արտասովալից աչքերով հեկեկաց.

— Այդ Ս. Գիրքն էր, որ ինձ իմ հարազատներես կը բաժնէ, չեմ ուզեր:

Իսրայելի կնոջ և երկու զավակներուն համար այնքան ցաւ չի պատճառեց անոր մեկնիլը, որքան Ս. Գիրքը մերժելը:

Ե

Իսոն հասաւ Ամերիկա և հաստատվեցաւ Պոսթօնի մեջ:

Անիկա հանդիպեցաւ իր վաղեմի բարեկամներէն՝ Չաքարին: Իրենց նախկին բարեկամութիւնը վերանորոգեցին: Չաքարը համեստ դրամագլուխ մը բերաւ և Իսրայելի հետ դերձակութեան խանութ մը բացին: Չաքարը վաղուց ծանօթ էր Իսոյի վարպետութեան և գիտեր, որ մոտ ժամանակէն անուն կրնար հանել և հաճախորդներ վաստկիլ:

Այդպէս ալ եղաւ: Չաքարը և Իսոն խմելիքի ավազանին մեջ մկրտված էին: Մեկ մորմէ ծնած երկու եղբայրներն անգամ իրարու հետ այնպէս նուշ ու շաքար չէին կրնար ըլլալ:

Խանութին ետև սենյակ մը ունէին Զօլոմայոս Էվընյուի վրա, իրիկունը՝ խանութը գոցելէ հետո, կը քաշվէին սենյակը և կը խմէին:

— Չաքար, դրախտի պէս երկիր է, ազա՛տ, ո՛վ կըսէ քի աչքիդ վրա ունք կա, խմե, տունեանըն...

— Իսո՛, ինծի կուգա քի Էս ուսկին (վիսկի) որ չըլլար, մինչև հիմա նե ես կայի, նե դուն:

— Զը՛, խե՛ղթ ես, ինչ գործ ունէի Էս աշխարհը,— ու կավեցներ,— Չաքար, դուն շատոնց է Էս երկիրն ես, ըսէ, Էս ուսկին ո՛վ է պատրաստեր առաջին անգամ:

— Ի՞նչ պիտի ընես, չեմ գիտեր:

— Այ վա՛խ...

— Ինչու կափսոսաս. ի՞նչ պիտի ընեիր:

— Պիտի երթայի գերեզմանին վրա մոմ վառելի, մո՛մ:

— Զա՛, հա՛, հա՛, Իսո, ուսկի, ը՛, կընիկդ ի՞նչ կըսէր, — հարց կուտար Չաքարը:

— Սուրբ Գիրք, Զրիստոս, ես ի՞նչ գիտեմ: Ա՛ռ, հատ մը քաշե:

— Հոգուդ դուրբան:

— Անուշներ:

— Էվալլա՛...

Այս էր անոնց կյանքը իրիկվան խանութը գոցելեն ետք: Միայն երբեմն Չաքարը խոսք կըներ ցորեկը գործի ատեն խմելուն համար:

— Դուն ըլ կիմես,— Չաքարին երեսին կուտար Իսոն:

— Հա՛, ես ըլ կը խմեմ ամա, մկրատը բռնողը դուն ես:

— Շատ մի հաչե՛ր... Երեսուն տարի է այդ մկրատը ձեռքս է:

Այս տեսակ պատասխանելը Չաքարին համար կոպտություն չէր նկատվեր, ընդհակառակը մտերմության, խոր բարեկամության քնքշություններ էին:

Իսոն ու Չաքարը իրենց մեջ ստեղծած էին հատուկ բարբառ, այնպես՝ որ իրենցմե դուրս ոչ ոք չէր հասկնար: Օրինակի համար՝ «խազ է» կըսեին, խազը ուրիշ բան չէր, եթե ոչ միամիտ հաճախորդ մը, որուն համար իրենց քով խիղճը կը քնանար: Գինետունը կը կոչվեր «Ալմաս դուռ», հանրային տունը կանվանվեր «Սամարացի», փողոցային կինը՝ «մկրտություն»:

— Չաքար, «ժամուն խաչը» բարձիս տակն է,— կըսեր Իսոն, ըսել կուզեր՝ դրամը բարձիս տակն է:

2

Անցան տարիներ: Իսրայելի «քոռ»-ությունը գրեթե իրականացավ, հազիվ կը տեսներ, ձեռքերը կը դողային, գլխուն գագաթի մագերը թափեցան, մնացածը ճերմկացավ. կռնակը կզեցավ, կը հազար և պալլամ կը թքեր: Չաքարին միայն աչքերը տեղն էին, մնացածը միայն կենդանի էր առանց ձևի և շնորհքի:

Խանութեն այնքան դրամ շահեցան, որ սկսան ուրիշներու ձեռքով դարձնել գործը:

Օր մըն ալ Իսոն Չաքարին լուրջ խոսակցություն մը բացավ.

— Չաքա՛ր,— սկսավ անիկա,— կը մտածեմ մերիկները Ամերիկա ձգել, անցածը մոռցած, ծեր օրերուս գան գիս խնամեն, տղաս ալ խանութին տերը կը դառնա, դուն ալ մարդ չունիս, ո՞վդ պիտի ժառանգե, տղաս ամերիկացիներուն հետ անգլերեն ալ լավ սովորեցավ:

Չաքարը հավնեցավ Իսրայելի լուրջ մտքին.

— Մինչև հիմա այդպես լավ բան չէիր մտածեր, իշու գլխի, մինչև հիմա անոնք այստեղ ըլլալու էին, քիթերնին ալ գետինը քսված կըլլար,— ավելցուց Չաքարը:

— Զիթերնի՛ն, ա՛յնպես գետինը քսվավ որ...

Է

Իսրայելի հարազատները երկու տարվան գուլած էին Ամերիկա: Գալերնուն պես Իսոն արդեն գտան անկողնու մեջ: Հագիվ կը շարժեր, երբեմն-երբեմն ում կունենար ելլելու պառկած տեղեն և պտտելու սենյակին մեջ, մեկ վար, մեկ վեր և ալ ուժը կը հատներ, կը մտներ անկողին:

— Հէյ, հէյ, ի՞նչ օրեր էին, ի՞նչ մարդ էի,— կը հառաչեր Իսոն:

Իր կինը ձեռքերովը կուտար խմելիքի լեցուն գավաթը, որովհետև բժիշկներ ըսած էին, որ ոգելից ըմպելին չի կտրես, եթե ոչ՝ ավելի շուտ կը մեռնի:

Ալ Ս. Գրքի և Քրիստոսի մասին չէին խոսեր, որպեսզի հայիոյանքի պատճառ չըլլային, միայն քնացած ատեն աղջիկն ու կինը գաղտնի, լռելայն Սաղմոս կը կարդային, մեկ քանի անգամ ալ պատվելին կանչեցին և սնարին վերև աղոթք ընել տվին:

Տղան արդեն գործին գլուխն էր. գործին բոլոր «փյուֆներինները» սորվեցավ, բայց Չաքարին հետ հարաբերությունները լավ չէին:

— Ճըլլոգ է,— կըսեր Իսոն Չաքարին,— կարևորություն մի տար:

— Ի՞նչ կարևորություն պիտի տամ,— կը պատասխաներ Չաքարը:

Ը

Իսրայելի վերջին ժամը հնչեց: Բոլորը ձեռք քաշեցին: Իսոն հոգեվարքի մեջ էր, բայց տղան գնաց և նոր բժիշկ մը բերավ:

— Նո հոփ,— հայտարարեց ամերիկացի բժիշկը:

Իսոն կապրեր իր վերջին ժամերը:

Դեմքը զգվելի ձևեր կառներ, բերանը կը բացվեր ու կը գոցվեր, աչքերուն ալ չէր կրնար հրամայել, հառած էր տարածության վրա:

Միայն երբեմն լսելի կ'ըլլար իր կոկորդի խորութենեն ձայնի մը խուլ և խռպոտ թրթռացումը — հո՛, հո՛, հո՛...

Կինը մոտեցավ իր հոգեվարող ամուսնուն.

— Իսրայել, ի՞նչ է, ի՞նչ ունիս, ի՞նչ կ'ըսես, հորաքույրդ, հորեղբայրդ...

— Հո՛, հո՛, հո՛...

Մոտեցավ իր մեծ աղջիկը և իբր թե հասկցավ.— Հո՛վ կ'ուզե:

Հովահարը բերին, սկսան հով տալ, բայց Իսոն դժկամակության արտահայտություններ ըրավ և շարունակեց.

— Յո՛, հո՛, հո՛...

Դարձյալ կիևը մոտեցավ, ականջը տվավ բերնին.

— Յոգի կըսե, հոգիի փրկության համար է,— ըսավ ու լացավ:

Բայց Իսոն համառորեն բան ուզելու պես՝ կը կրկներ անընդհատ.

— Յո՛, հո՛, հո՛...

Կիևը հուսահատած էր ամուսնու վերջին բաղձանքը կատարելու տենչեն.

— Տղա՛ս,— ըսավ անիկա իր աղուն,— գնա, պ. Չաքարը կանչե, թերևս անիկա հասկնա:

Տղան վազեց և բերավ պ. Չաքարը: Չաքարը լացակումած աչքերով, դողդոջուն քայլերով, ինքն ալ արդեն մոտիկ գերեզմանին, մոտեցավ իր վաղեմի բարեկամի սևարին վերև, ականջը դրավ բերնին և լսեց.

— Յո, հո, հո...

— Վա՛յ, դուրպան քեզ, Իսո՛,— աղաղակեց Չաքարը,— ես քո բերանիդ ու «հո»-իդ մեռնիմ,— դառնալով Իսրայելի կնոջը,— տիկի՛ն, ուսկի կուզե, գավաթ մը ուսկի տվեք,— ապա Իսրայելին,— հա՛, հա՛, հիմա կը բերեմ, Իսո, «հո» կը բերեմ:

«Յո»-ն իրենց բարբառով ուսկի էր: Բերին գավաթ մը «հո». Չաքարը առավ, մոտեցուց Իսրայելի դժգույն, անկենդան շրթունքներուն, պարպեց «հո»-ի բաղձանքեն բաց խոռոչին մեջ:

Իսոն խեղդոտվեցավ, կեսը թափեց բերնին երկու կողմերեն վար, լեզուն հանեց դուրս, թաթխեց «հո»-ի համեցող կաթիլներուն մեջ:

— Իսո՛, հոգուդ դուրպան, հո է, յա՛,— մրմնջեց Չաքարը մեռնող մարդուն ականջն ի վար: Իսոն ոչ մեկ շարժում չի փորձեց, ոչ ալ այլևս «հո»-ն լսվեցավ. լեզուն դուրս ձգած՝ լիզեց կաթիլները, ապա երեք անգամ ցնցվեցավ ու մեռավ:

1921 թ.